

Leens, Zuster Westerhofstraat 13 (gemeente De Marne)

Een Archeologisch Bureauonderzoek

Kadastrale minuut gemeente Leens

Administratieve gegevens

provincie: Groningen

gemeente: De Marne

plaats: Leens

toponiem: Zuster Westerhofstraat 13

bevoegd gezag: gemeente De Marne

opdrachtgever: gemeente De Marne

uiterste coördinaten: noord 220.559 / 597.484
zuid 220.601 / 597.407
oost 220.608 / 597.445
west 220.594 / 597.447

centrumcoördinaat: 220.601 / 597.444

kaartblad: 7A

CIS-code: 30824

onderzoeksnummer: 22951

beheer documentatie: Libau, Rijksdienst voor Archeologie Cultuurlandschap en Monumenten,
gemeente De Marne en E-depot

uitvoerder: Libau

auteur: drs. A. Mennens-van Zeist

autorisatie: drs. J. Molema

rapport: 08-143

telefoon: 050-3126545
fax: 050-3123362
e-mail: info@libau.nl

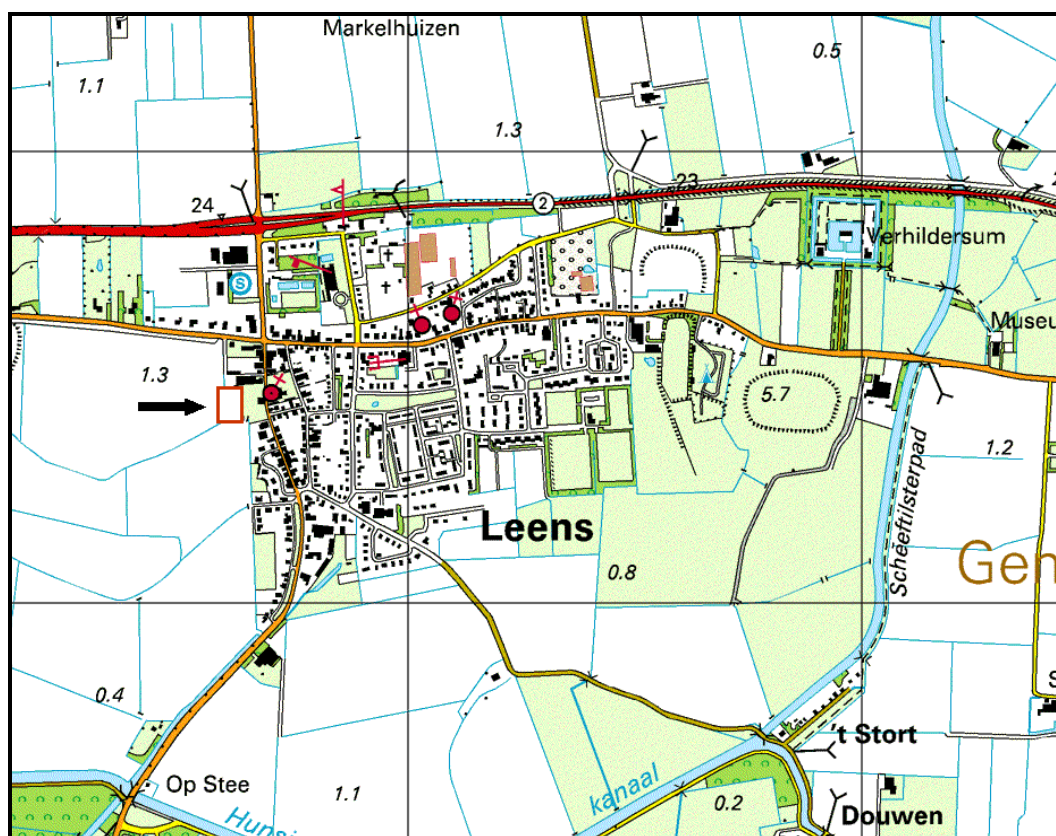

Zuster Westerhofstraat 13 Leens (gemeente De Marne)

Een Archeologisch Bureauonderzoek

Planvoornemen

In opdracht van de gemeente De Marne, vertegenwoordigd door dhr. P.G. Teerhuis, is een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor de locatie Zr. Westerhofstraat 13 te Leens. De aanleiding voor dit onderzoek is het voornemen tot herinrichting van het achtererf bij de boerderij "Oldeheem". In het westelijke deel van het perceel aan de Zr. Westerhofstraat 13 zal een noord-zuid georiënteerde verhoging worden aangelegd. Deze verhoging zal een lengte van circa 60 m krijgen en ten hoogste 9 m breed worden. De verhoging zal uiterlijk 1,5 m hoog ten opzichte van het laagste stuk terrein komen te liggen. Het gebied waar de ingrepen gaan plaatsvinden wordt hieronder verder aangeduid als plangebied.

Figuur 1: Plangebied Zr. Westerhofstraat 13 te Leens: het plangebied is met een pijl aangegeven (Topografische Atlas Groningen 1:25.000)

Informatie

Het wierdedorp Leens ligt op een oost west gerichte kwelderwal. De exacte ouderdom van de wierde Leens is niet bekend, maar op basis van de vondsten uit de omgeving ligt een datering in de late ijzertijd/Romeinse tijd voor de hand. Het onderhavige plangebied (locatie van de verhoging) ligt aan de westrand van de dorpswierde van Leens. Deze dorpswierde is opgeworpen op kalkarme poldervaaggronden; lichte zavel, profielverloop 5 (Mn15C). Ook het plangebied zelf bestaat uit kalkrijke poldervaaggronden. Dergelijke kalkarme zavelgronden zijn aanwezig op de overgang van de jonge naar de oudere, knippige zeeklei en worden nu voornamelijk gebruikt als bouwland. Op de fysisch geografische kaart van de provincie Groningen staat ten westen van het plangebied een gedeelte van een oude kreek (blauwe, onderbroken lijn) aangegeven die zich nog manifesteert in het huidige slotenpatroon.

De kadastrale minuut uit circa 1830 laat zien dat ter plaatse van de huidige boerderij aan het begin van de 19de eeuw reeds een boerderij aanwezig was, maar dat het plangebied zelf geen bebouwing kende (zie bijlage:

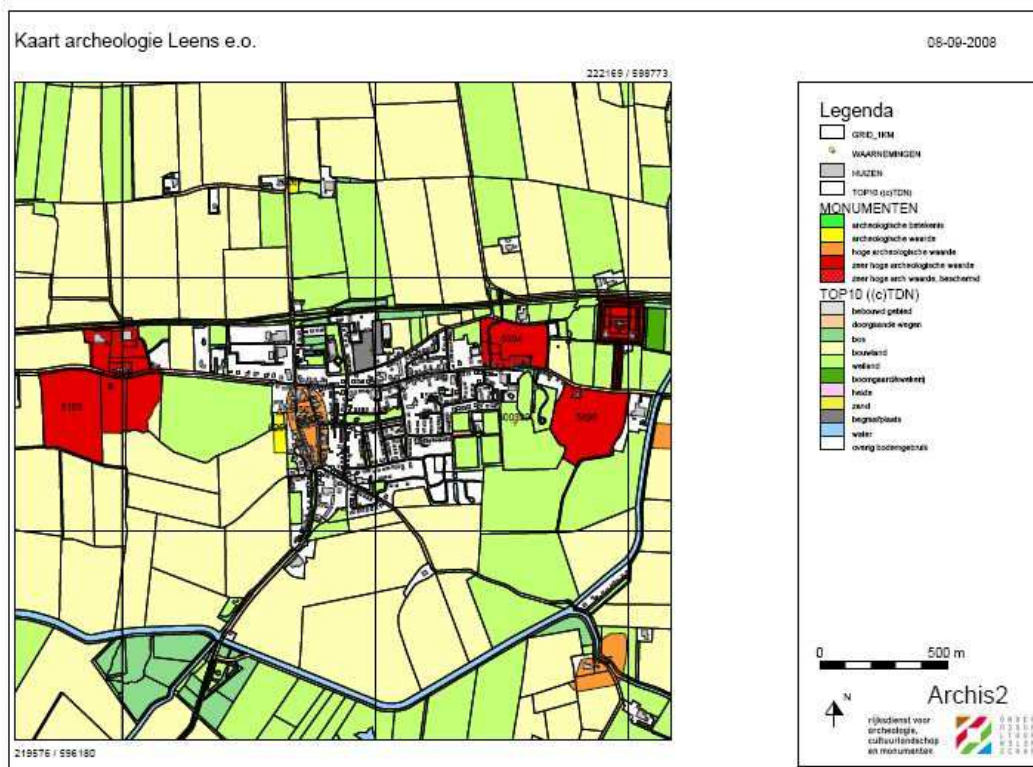

Kadastrale minuut gemeente Leens). Het zuidelijke deel van het plangebied was in 1830 in gebruik als tuin en boomgaard, terwijl het noordelijke deel als erf diende. Vanaf dit erf liep een laan richting de vroegere Kleiweg van Ulrum naar Groningen, de huidige Hoofdstraat. Deze laan is op dit moment nog steeds in gebruik en kent aan weerszijden beplanting. Het plangebied is op de historische kaart uit circa 1900 grotendeels als "bebost" gebied aangegeven. Het zal hier gaan om een boomsingel (stippen op de perceelsgrens), tuin en boomgaard. Rond 1900 was het gebied ten westen van het plangebied in gebruik als weiland en bouwland (zie bijlage: Bonnekaart 1900).

In de late middeleeuwen zou al sprake zijn van een boerderij op deze locatie. In 1405 wordt de boerderij "Oldeheem" genoemd onder de edele heerden in de rechtstoel Leens-Wehe-Zuurdijk. Tot het begin van de 18de eeuw zal hier een zogenaamd langhuis hebben gestaan. Gezien de status als edele heerd zal deze boerderij in de late middeleeuwen reeds een versteend woonhuis hebben gehad. Op de kadastrale minuut uit circa 1830 is sprake van een kop-hals-romp boerderij, het type dat in de 18de eeuw in zwang komt. Ook op de historische kaart uit circa 1900 staat ter plaatse van de huidige bebouwing een kop-hals-romp boerderij aangegeven. De boerderij is rond 1900 ingrijpend veranderd. In 1891 zijn de schuren vernieuwd en in 1914 is een nieuw woonhuis (dwarshuis of villa) gebouwd (Gedenkboek Nijverheid, deel 2, pagina 10-11). Het is niet duidelijk of het erf in het verleden (deels) omgracht is geweest. Het is niet duidelijk of rond de boerderij grachten hebben gelegen. Op de kadastrale minuut zijn geen structuren terug te vinden die wijzen op een omgrachting.

Het plangebied ligt binnen een terrein van archeologische waarde zoals aangegeven op de Archeologische Monumentenkaart (AMK) van Groningen (zie bijlagen: Kaart archeologie en Uitgebreide Rapportage Monumenten). Het gaat om een terrein waar resten van de borg "Onstaborg" in de bodem aanwezig moeten zijn. Over deze borg is op dit moment nog weinig bekend. De borg wordt niet genoemd in het boek over de Ommelanden borgen en steenhuisen. De familie Onsta heeft lange tijd de borg Verhildersum in bezit gehad, als ook de Onstaborg bij Sauwerd. Maar gezien de naam "Oldeheem" en de status als edele heerd is een oorsprong als borgterrein zeer goed mogelijk.

De dorpswierde is eveneens een AMK-terrein en wel een terrein van hoge archeologische waarde. Het gaat om een langwerpige dorpswierde met daarop een kerk en aan weerszijden van de dorpswierde valgen ofwel verhoogde akkerpercelen. Bij een veldcontrole in 2000 is gebleken dat deze wierde aan de oost- en westkant groter is dan op de AMK is aangegeven (zie bijlage: Uitgebreide Rapportage Monumenten; nummer 6247). In het plangebied kunnen daarom behalve overblijfselen van een borg ook ophogingslagen van de dorpswierde Leens of oude akkerpercelen of valgen aanwezig zijn.

Figuur 2: Archeologische Monumentenkaart Leens e.o.

Uit het plangebied zijn geen archeologische waarnemingen bekend zoals deze staan geregistreerd bij de archeologische database ARCHIS van de RACM. Van het kerkterrein is een waarneming bekend. Het gaat hier om de vondst van tufstenen funderingsresten van de voorganger van de huidige kerk, namelijk van het oorspronkelijke zaalkerkje (zie bijlage: Uitgebreide Rapportage Waarnemingen).

Overweging en advies

Het plangebied ligt binnen een terrein dat als archeologisch waardevol op de AMK is geregistreerd. Voor dergelijke terreinen wordt behoud nagestreefd (Rijksbeleid, provinciaal beleid en gemeentelijk beleid). Op de beoogde locatie moet rekening gehouden worden met de aanwezigheid van resten van een borg, ophogingslagen van de dorpswierde en valgen. Op het achtererf van de Zr. Westerhofstraat 13 wordt een verhoging van circa 60 m lang, 9 m breed en uiterlijk 1,5 m hoog (ten opzichte van het laagste stuk terrein) aangelegd. Deze verhoging wordt aangelegd zonder dat bodemingrepen plaatsvinden. De realisatie van de verhoging zal leiden tot een visuele wijziging aan het terrein. Deze wijziging is echter vanuit archeologisch oogpunt niet bezwaarlijk. Nader archeologisch onderzoek op deze locatie wordt derhalve niet noodzakelijk geacht.

Bijlagen:

- Kaart onderzoeksgebied Zr. Westerhofstraat 13 Leens
- Kaart archeologie Zr. Westerhofstraat 13 Leens
- Kadastrale minuut gemeente Leens, sectie B Zuid-Leens, blad 1 (detail)
- Uitgebreide Rapportage Monumenten
- Uitgebreide Rapportage Waarnemingen
- Bonnekaart 1900 Zr. Westerhofstraat 13 Leens
- Fysisch geografische kaart Leens e.o.

Geraadpleegde bronnen en kaarten

Actueel Hoogtebestand Nederland (www.ahn.nl)

ANWB, 2004. *Topografische Atlas Groningen 1:25.000*. ANWB bv, Den Haag.

Archeologische Monumentenkaart (AMK) van de provincie Groningen

Archeologisch Informatie Systeem (ARCHIS) van de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM)

Archeologische verwachtingskaart en beleidsadvieskaart, Regio Noord-Groningen

Cultuurhistorische Waardenkaart Groningen. Provincie Groningen 2004.

Grote Historische topografische Atlas Groningen ± 1900 – 1930, schaal 1: 25000. Uitgeverij Nieuwland, 2006. Tilburg.

Grote Historische Atlas van Nederland, 1: 50000. Deel 2: Noord-Nederland 1851 – 1851. Wolters-Noordhoff Atlasproducties, 1990. Groningen.

Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie (KNA) versie 3.1. College voor de Archeologische Kwaliteit (www.sikb.nl)

Luchtfoto's Google Earth.

Minuutplans uit het begin van de negentiende eeuw (www.watwaswaar.nl)

Schroor, M. 2003. *De Atlas van Kooper. Oude kaarten van de provincie Groningen*. Profiel Uitgeverij, Bedum.

Snijders, F.L., 1985. *Fysische geografie in de provincie Groningen*. Milieu- en landschapsonderzoek Provinciaal Planologische Dienst. Groningen.

Stiboka, 1985. *Bodemkaart van Nederland, schaal 1: 50.000. Blad 7 West Groningen Uitgave 1973* Stiboka, Wageningen (Toelichting gepubliceerd in 1986; kaartopname door A.E. Clingeborg et al.).

Versfelt, H.J. & M. Schroor, 2005. *De atlas van Huguenin; militair-topografische kaarten van Noord-Nederland, 1819-1829*. Historische inleiding en samenstelling door H.J. Versfelt en M. Schroor. Heveskes Uitgevers/Drentse Historische Vereniging, Groningen/Veendam.

Literatuur

Beukema, G.F., et all, *Gedenkboek Nijverheid 1991. Deel 1. Historie van de Marne*. De Marne b.v., 1991.

Formsma, W.J., R.A. Luitjens – Dijkveld Stol & A. Pathuis, 1987. *De Ommelander Borgen en Steenhuizen*. Van Gorcum, Assen / Maastricht.

Schroor, M & J. Meijering, 2007. *Golden Raand, Landschappen van Groningen*. In Boekvorm Uitgevers, Assen.

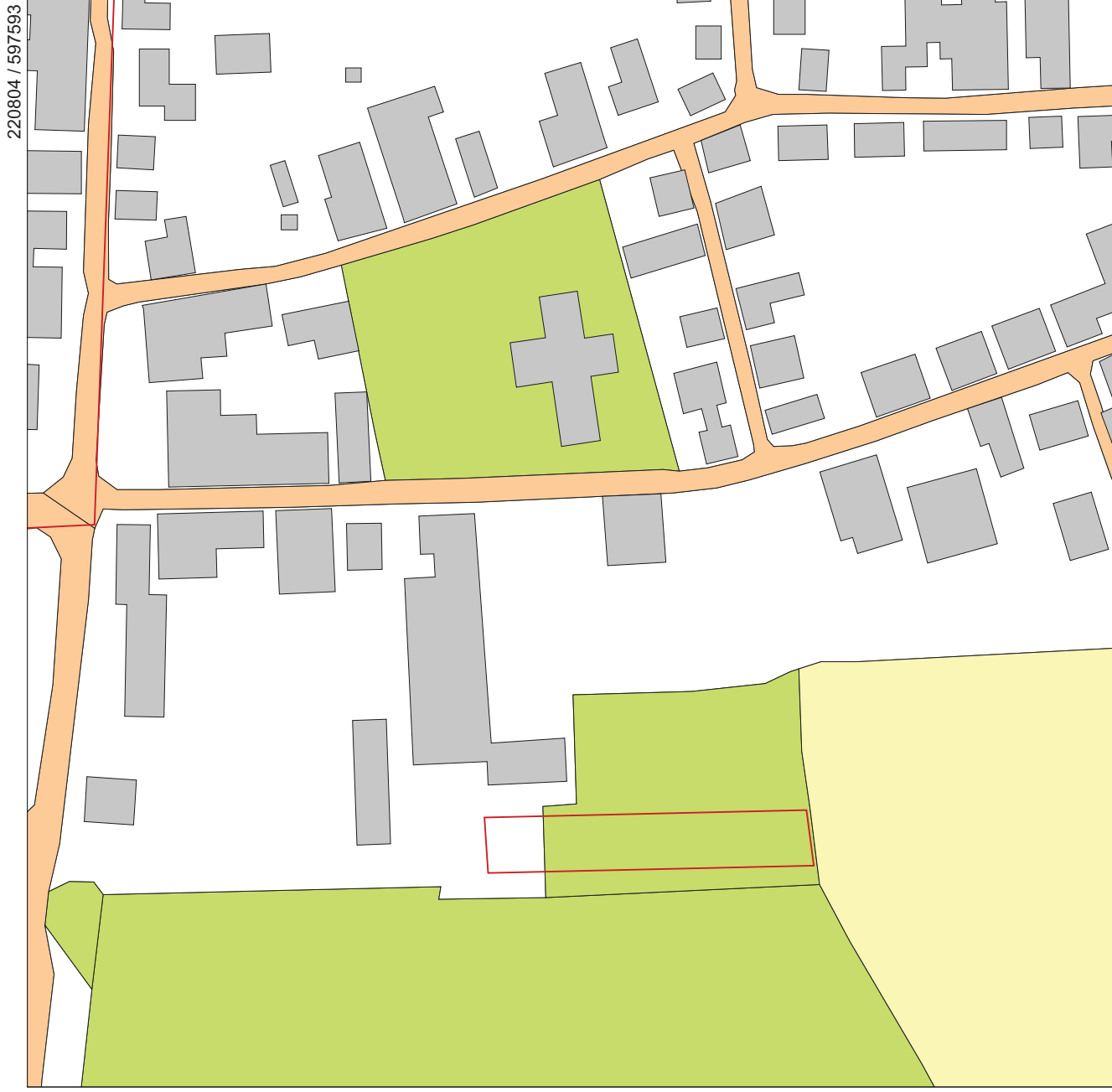
Archeologische periodes

paleolithicum	tot 8800 v.Chr.
paleolithicum vroeg	tot 300000 C14
paleolithicum midden	300000 - 35000 C14
paleolithicum laat	35000 C14 - 8800 v.Chr.
paleolithicum laat A	35000 - 18000 C14
paleolithicum laat B	18000 C14 - 8800 v.Chr.
mesolithicum	8800 - 4900 v.Chr.
mesolithicum vroeg	8800 - 7100 v.Chr.
mesolithicum midden	7100 - 6450 v.Chr.
mesolithicum laat	6450 - 4900 v.Chr.
neolithicum	5300 - 2000 v.Chr.
neolithicum vroeg	5300 - 4200 v.Chr.
neolithicum vroeg A	5300 - 4900 v.Chr.
neolithicum vroeg B	4900 - 4200 v.Chr.
neolithicum midden	4200 - 2850 v.Chr.
neolithicum midden A	4200 - 3400 v.Chr.
neolithicum midden B	3400 - 2850 v.Chr.
neolithicum laat	2850 - 2000 v.Chr.
neolithicum laat A	2850 - 2450 v.Chr.
neolithicum laat B	2450 - 2000 v.Chr.
bronstijd	2000 - 800 v.Chr.
bronstijd vroeg	2000 - 1800 v.Chr.
bronstijd midden	1800 - 1100 v.Chr.
bronstijd midden A	1800 - 1500 v.Chr.
bronstijd midden B	1500 - 1100 v.Chr.
bronstijd laat	1100 - 800 v.Chr.
ijzertijd	800 - 12 v.Chr.
ijzertijd vroeg	800 - 500 v.Chr.
ijzertijd midden	500 - 250 v.Chr.
ijzertijd laat	250 - 12 v.Chr.
Romeinse tijd	12 v.Chr. - 450 n.Chr.
Romeinse tijd vroeg	12 v.Chr. - 70 n.Chr.
Romeinse tijd vroeg A	12 v.Chr. - 25 n.Chr.
Romeinse tijd vroeg B	25 - 70 n.Chr.
Romeinse tijd midden	70 - 270 n.Chr.
Romeinse tijd midden A	70 - 150 n.Chr.
Romeinse tijd midden B	150 - 270 n.Chr.
Romeinse tijd laat	270 - 450 n.Chr.
Romeinse tijd laat A	270 - 350 n.Chr.
Romeinse tijd laat B	350 - 450 n.Chr.
middeleeuwen	450 - 1500 n.Chr.
middeleeuwen vroeg	450 - 1050 n.Chr.
middeleeuwen vroeg A	450 - 525 n.Chr.
middeleeuwen vroeg B	525 - 725 n.Chr.
middeleeuwen vroeg C	725 - 900 n.Chr.
middeleeuwen vroeg D	900 - 1050 n.Chr.
middeleeuwen laat	1050 - 1500 n.Chr.
middeleeuwen laat A	1050 - 1250 n.Chr.
middeleeuwen laat B	1250 - 1500 n.Chr.
nieuwe tijd	1500 - heden
nieuwe tijd A	1500 - 1650 n.Chr.
nieuwe tijd B	1650 - 1850 n.Chr.
nieuwe tijd C	1850 - heden

Kaart onderzoeksgebied Zr. Westerhofstraat 13 Leens

03-09-2008

220804 / 597593

220545 / 597333

Legenda

- ONDERZOEKEN
- HUIZEN
- TOP10 ((c)TDN)**
- bebouwd gebied
- doorgaande wegen
- bos
- bouwland
- weiland
- boomgaard/kwekerij
- heide
- zand
- begraafplaats
- water
- overig bodemgebruik

Archis2

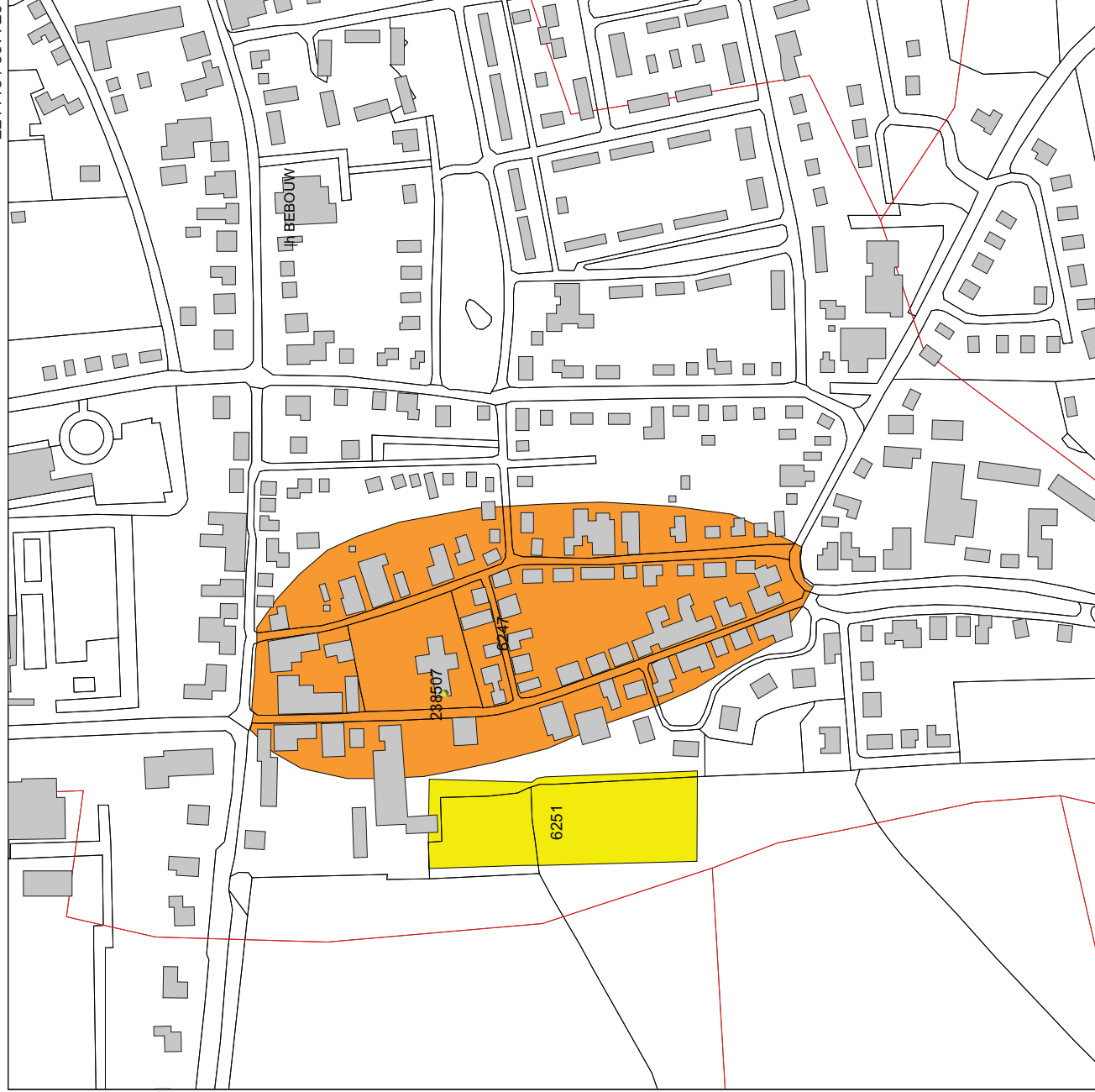
rijksdienst voor
archeologie,
cultuurlandschap
en monumenten

Kaart archeologie Zr. Westerhofstraat 13 Leens

Combinatiekaart AMK, bodemkaart en ARCHIS

221113 / 597720

Legenda

- WAARNEMINGEN**
- HUIZEN
 - BODEM ((c)Alterra)
 - TOP10 ((c)TDN)
- MONUMENTEN**
- archeologische betekenis
 - archeologische waarde
 - hoge archeologische waarde
 - zeer hoge archeologische waarde
 - zeer hoge arch waarde, beschermd

0 100 m

Archis2

rijksdienst voor
archeologie,
cultuurlandschap
en monumenten

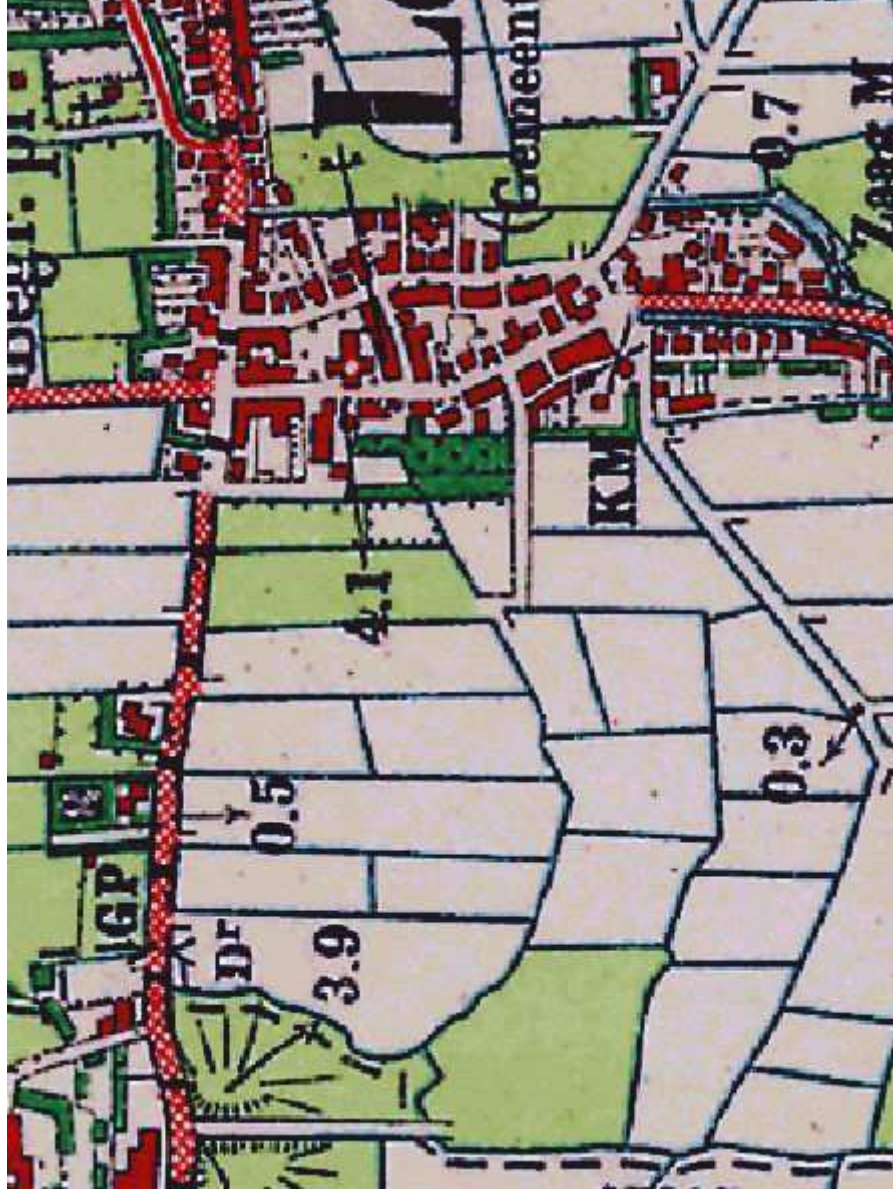
220464 / 597071

02-09-2008

Kadastrale minuut Zuster Westerhofstraat 13 te Leens

Bonnekaart: Zuster Westerhofstraat 13 te Leens

Uitgebreide Rapportage Monumenten

Monumentnr: 6247 **Oppervlakte:** 40.208 m2
CMA-nr: 07A - 109
Status: Terrein van hoge archeologische waarde
Toponiem: CENTRUM
Plaats: Leens
Gemeente: De Marne
Provincie: Groningen
Coördinaten: 220731 / 597408
Terreinbeheerder: Niet van toepassing

Complexen

Complextype

Begindatering

Einddatering

<u>Complextype</u>	<u>Begindatering</u>	<u>Einddatering</u>
Terp/wierde	Middeleeuwen vroeg	Nieuwe tijd

Beschrijving

CAA: 07AN-5 Grondgebruik: bebouwing Halbertsma 1963 Langwerpige dorpswierde met kerk en een valg. Bij grafwerkzaamheden in de kerk in 1951 werden delen van de tufstenen voorganger daarvan ontdekt. Naast de wierde aan de zuidwest zijde ligt de Onstaborg (CMA -113). Hoogte boven omgeving ca. 2.8 meter Situatie 2000: wierde is groter aan de oost en west kant. Opgraving; februari 1951; ROB (H.Halbertsma) Veldcontrole; juli 1971; ROB (R.Klok) Veldcontrole + boringen maart 2000; RAAP (J.Molema) Oude bebouwing, wierdestructuur goed bewaard gebleven.

Documentatie

Type: Foto
Beheerder: Onbekend
Toelichting: Album 1951: no. 1-5f

Type: Tekening
Beheerder: Onbekend
Toelichting: Net: Ga 14, 14/1-3 (1951)

Type: Tekening
Beheerder: Onbekend
Toelichting: veld; Ga 8, 9/1-4 (1951)

Type: Verslag
Beheerder: Onbekend
Toelichting: onderzoek 1951

Type: Kaart
Beheerder: Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek
Toelichting: kadastrale minuutplan

Type: Krantenartikel
Beheerder: Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek
Toelichting: kranteknipstel bestemmingsplan 1972

Type: Brief
Beheerder: Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek
Toelichting: corresp. v.Giffen, Alkema, Halbertsma onderzoek 1951

Type: Foto
Beheerder: Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek
Toelichting: luchtfoto's 5432 (21-3-1975) Eelde

Type: Kaart
Beheerder: Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek
Toelichting: diverse kadastrale kaartjes

Uitgebreide Rapportage Monumenten

Type: Verslag
Beheerder: Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek
Toelichting: kopie verslag veldwerk 2000

Literatuur

HALBERTSMA, H., 1963 , in: Terpen tussen Vlie en Eems
GIFFEN, VAN, A.E. 1952 Leens, gemeente Wehe-Den Hoorn, in: BROB

Uitgebreide Rapportage Monumenten

Monumentnr: 6251 **Oppervlakte:** 8.347 m2
CMA-nr: 07A - 113
Status: Terrein van archeologische waarde
Toponiem: LEENS-WEST
Plaats: Leens
Gemeente: De Marne
Provincie: Groningen
Coördinaten: 220624 / 597389
Terreinbeheerder: Niet van toepassing

Complexen

<u>Complextype</u>	<u>Begindatering</u>	<u>Einddatering</u>
Borg/stins/versterkt huis	Nieuwe tijd	Nieuwe tijd

Beschrijving

NB Niet in Formsma, geen gegevens. Veldwerk! CAA: / Grondgebruik: grasland/akkerland/bebouwing Mogelijk terrein van de borg "Onstaborg", volgens R.A.Luitjens-Dijk- veld Stol. /

Uitgebreide Rapportage Waarnemingen

Waarnemingsnr:	238507	Vondstmelding:	238507	Extern nr:	
Objectcode:	07AN-5			Onderzoeksmelding:	
Coördinaten:	220700 / 597460				
Toponiem:	KERK				
Plaats:	Leens				
Gemeente:	De Marne				
Provincie:	Groningen				
Vinder/datum:	Onbekend / 1951				
Invoerder/datum:	Halbertsma / 22-02-1951				
Beschrijver/datum:	PRAAMSTRA / 26-02-1951				
Verwerving:	Niet-archeologisch: graafwerk	Geomorfologie:	Onbekend		
Grondgebruik:	Bebouwing/erf/weg/kerkhof	NAP maaiveld:			

Beschrijving

Oude gemeente: Leens. Tijdens graafwerk voor de aanleg van een luchtafvoer van een heteluchtverwarming wordt een stuk tufstenen muur ontdekt. Nader onderzoektoonde aan dat er sporen waren van de fundering van het oorspronkelijke zaalkerkje. Het eerste koor is niet rond geweest. De kerk was op een terpgebouwd.

Vondsten

Complex:	Kerk	Cultuur:	Onbekend
Aantal:	9999	Toestand:	Fragment
Materiaal:	Steen		
Code algemeen:	Fundering	Begindatering:	Onbekend
Code specifiek:	Niet van toepassing	Einddatering:	Onbekend
Toelichting:	Materiaal: schelpen, grond en zoden, laag op laag.		

Complex:	Kerk	Cultuur:	Onbekend
Aantal:	1	Toestand:	Onbekend
Materiaal:	Tufsteen		
Code algemeen:	Bouwmateriaal	Begindatering:	Onbekend
Code specifiek:	Niet van toepassing	Einddatering:	Onbekend
Toelichting:	Tufstenen muur, 1m breed.		

Documentatie

Type:	Verslag
Beheerder:	Onbekend
Toelichting:	

Type:	Tekening
Beheerder:	Onbekend
Toelichting:	Veld: Ga 8, 9/1-4(1951)

Type:	Tekening
Beheerder:	Onbekend
Toelichting:	Net: Ga 14, 14/1-3(1951)

Type:	Foto
Beheerder:	Onbekend
Toelichting:	Album 1951: no. 1-5f

Uitsnede fysisch geografische kaart Leens en omgeving

